

Opre Csabáné Ica:
Házépítés az 1960-as években
Régen a parasztember mindenhez értett

A cigányság körében manapság gyakran hallható az a kritika a cigányteleppel kapcsolatban, hogy nem szabadott volna engedni annak idején, hogy a cigányság számára a falu szélén építsenek házsort, ezáltal szegregálva őket a magyaroktól. Ezzel a régebbi időkben Lengyel Gabriella foglalkozott Tiszavasvári cigány népessége című dolgozatában, (2012) melyben többek között leírta, hogy Tiszavasvári 1985-ben lett város, és ekkortól – a kutatások szerint – az oláh cigányság lakáskörülményei javultak, amennyiben a cs-házba (csökkentett komfortfokozatú ház) való költözést javulásnak nevezhetjük a hagyományos vályogházikóhoz képest. A dolgozat szerint a bővülő munkalehetőségek arra ösztönözték a cigány házaspárokat, hogy a felépült új lakásokba költözzenek, melyek mai napig vitatott szerződések által jöttek létre. A beköltözés a telep növekedéséhez vezetett, mert növekedett a gyermeklétszám is, és a telepnek megtartó ereje volt. Annak ellenére, hogy a későbbi időkben, a rendszerváltást követően csökkent a munkalehetőség a cigányság számára is, a telepen mégis növekedett a lakosság létszáma. A megtartó erőt a rokonsági hálózat, az erős társas kapcsolat jelentette. A kis portákon újabb, az ott lakók által épített kicsi házak jelentek meg, melyek miatt ma már túlszűfoltta vált az egykori új házsor.

Én azt gondolom, hogy nem lehetett a célja a város peremén való építkezésnek az, hogy a cigányságnak ott építsenek házat, szándékosan szegregálva őket a magyaroktól.¹ Én, ha a gyerekkoromra és a település történelmére, szerkezetére alapozok, azt gondolom, hogy új telkeket mindig a peremrészeken tud egy-egy település kijelölni, hiszen a belső részek már lakottak, illetve olyan helyek, mint a városon belül lévő nádasrész, lecsapolatlanság miatt lakhatatlan területek. Így aztán a terjeszkedés csakis a peremrészeken valósulhat meg.

Az én szüleim 1965-ben vettek telket Tiszavasvári – akkor még – nagyközség szélén. Akkor a régi vásárok tartására kijelölt füves, gyepes részt osztották fel fiatal családok számára. Anyámék bementek a tanácshoz, beadták az igényüket egy telekre, melyet meg is kaptak, körülbelül 60 családdal együtt. Az apám rokonságából öten kaptak ott telket. Természetesen nem egymás mellett, de a testvérek, unokatestvérek mégis csak egy utcában lakhattak. A telkek kijelölésekor kihívták a pályázó családokat, és a földmérő minden családnak kijelölte a telkét. Egy karót szúrtak a földbe, melyen a tulajdonos neve volt tintával írva. Akkor sokan hitelre tudták csak megvenni a telket, és elkezdődhetett az építkezés. Kinek milyen tehetsége, lehetősége volt, olyan házat épített. Jellemzően kétszobás, konyhás, előszobás házak épültek annak idején, amit ma már Kádár-kockáknak nevez a köznyelv. Mi nagyon szegények voltunk, így először csak egy kis szoba-konyhás vályogházat építettek a szüleim. Hogyan, miként épült fel a kisházunk? Erről a ma már 85 éves anyámat kérdeztem meg:

Anyu! Hogyan volt annak idején, amikor kimérték a telket, először körbe kellett keríteni, és aztán építkezni?

Dehogy! Ki hogyan csinálta. Volt, aki lécből készült kerítésből kerítkezett, volt, aki kóróból készített kerítést. Laci bátyádéknak éveig kóróból volt az utcafront is, a közkerítés is csinálva. A kóró a napraforgó szára volt. Abból csináltak kerítést úgy, hogy alul-felül lécek közé volt fogva, rögzítve az egymás mellé elhelyezett kiszáritott kórószar. Ebből volt a kerítés, meg a kapu is.

A mi kisházunk hogyan épült? Miből?

A mi kisházunk vályogból épült. Mink csináltuk. Ástak a férfiak egy nagy gödröt, kiásták a feketeföldet, meg a sárga földet, összekeverték törekkkel, osztán vízzel locsolták. A törek az, amikor csipeli a csíplőgép a búzát, a szalma külön egy lyukba jön ki, alul meg a törek, amibe a búzaszemek voltak, abból lett a törek. Ezt rakták a földhöz, meg a vizet.

A földet a kiásott gödörben keverték össze?

Dehogy! A gödörből ásták ki a földet, mert egy darabig, ha ásol lefelé, a föld fekete. Utána egy darabig sárgás. De nem lehetett nagyon lemenni, mert feljön a talajvíz. Ugye régen a kutat is így ástak. A földet kihányták a gyepre, és amikor már annyi földet górtak ki, hogy már elég lesz, a gyerekek is mentek, osztán lábbal taposták a földet. A felnőttek meg kapával forgatták. Volt olyan, aki locsolta vízzel, de akkor nem csapból jött a víz, hanem kútból. Ásott kútból. Amikor már látták, hogy megfelelő anyagú a föld meg a törek együtt, akkor kezdték el rakni a vályogvetőbe. Annak volt füle, azaz fogója, teleraktuk, lesimítottuk, oszt' már tettük is arrébb a formát. Olyan helyre raktuk egymás mellé a válykot, hogy érje a nap, hogy szárítsa ki.

Amikor tele volt a vályogvető sárral, megdörmöckéltük, lesimítottuk, és lehúztuk a vályogvetőt. Megint tettük az előző mellé, kis távolságot hagyva. Így, sorba, sorba, sorba... Raktuk a sárral teli vályogvetőt. Akkor forgattuk, amikor már keményedett megfele. A válykot mindig forgattuk, és amikor már keményedett, akkor sorba raktuk a válykot úgy, hogy hézag legyen közöttük. hogy járja a levegő. A másik sort rá már beljebb raktuk, azt is hézagosan, és a végén már a legfelső sorba csak egy vályog volt. Picikét meglocsoltuk, és amikor már kemény volt, száraz, olyan kemény, mint a téglá, akkor lehetett kezdeni a falazást. De akkor mindent kalákába csináltunk. Az emberek, a rokonság tagjai építették a házat, mi asszonyok meg főztünk.

Igen, emlékszem, amikor mentünk vonattal Hajdúnánásra, egy helyen láttam a gúlába rakott válykot. Ott kik készítették a válykot? Mert Hajdúnánás nagy vályogvető település hírében állt. Cigányok vagy magyarok vetették a válykot?

Magyarok. Mindenki magának vetette a válykot.

Mikor kész lett a vályog, kik építkeztek itt nálunk, a rokonság?

A rokonság. Később, a nagyházat már kőműves építette 1969-ben. A kisháznál a család fogott össze. Az uram testvérei, meg az én sógoraim, testvéreim.

Emlékszem, hogy először földes volt a ház belseje. A szoba, a konyha földes volt...

Sárral kentük le, és amikor az megszáradt, úgy laktunk benne. Pár évig így laktunk. A konyhában volt egy konyhaszekrény, egy kis asztal két székkal és egy szennyesládával, és egy teatűzhelyen főztünk. A szobában kis henger alakú vaskályha, egy tükrös szekrény, egy kétajtós barna ruhásszekrény, a páros ágy szalmazsákkal, két oldalán egy-egy szék, meg volt egy sezlony az ablak alatt. Petróleumlámpával világítottunk. Mosni mindig pléhteknőben mostam. A kútból húztuk a vizet, mosófazíkba melegítettem, Flóra szappannal mostam. Előtte mindig áztattam a forró vízbe, és majd akkor mostam kézzel, amikor már' kihűlt a víz. Öblítettem, kicsavartam, osztán kiterítettem a szárítókötélre. A konyha égre nyíló volt. A konyhából a szobába lehetett bemenni.

Arra már én is emlékszem, amikor a villanyt bevezette anyunak a testvére 1968-ban. Ő villanyszerelő volt, és rokonai segítségként bevezette az útról az áramot. A tetőszerkezetet, meg ilyesmit is tudták a testvérek, hogy hogyan kell csinálni?

Régen a parasztember mindenhez értett. Nem vót olyan, hogy én nem tudom, hogy hogy is kell ezt? ... Mer mán' gyerekkorban ott vót. Ment a nagyok után, és látta, mit hogyan kell csinálni.

Arra emlékszem, hogy belül a plafonon látszott a fagerenda, ami keresztbe volt feltéve a falra. Arra voltak szegelve a lécek. A lécen felül meg sár volt a padlás. Belül tapasztott volt a fal, és fehérre volt meszelve. Ugyanígy kívülről is, csak a lábazatnál volt feketére festve. Gyerekként emlékszem a magas gerendaküszöbre, amit átlépve jutottunk a konyhából a szobába. Magas volt a küszöb, mert 2-3 éves voltam még csak. Ott volt az én helyem, a küszöbön. Anyám odaültetett, és egy kis sámlit tett elém. Én a kinyújtott lábamat bedugtam a sámlit alá, és a sámlit volt az asztalom. Ott ettem. Főként savanyú barnapaszuly levest.

Aztán emlékszem apám pirosan parázsló cigarettájára a sötét szobában, amikor az ágyban feküdve is rágyújtott a cigarettára éjjel. Nagy dohányos volt, Munkás cigarettát szívott. Az ágy mellett volt egy szék, azon volt egy kis fém vājling. Anyám azért tette oda, hogy abba hamuzzon éjjel apám. Most így visszagondolva, igen egészségtelen levegő lehetett abban a kishozabában. Amikor apám rágyújtott, az egész lakásban állt a füst később is, amikor a nagyházban laktunk. „Vágni lehetett volna a füstöt”, mondhatnám régiesen. És elszörnyedem, hogy mi ketten, a nővéremmel, később még a húgom is, így cseperedtünk fel.

Gyakran gondolunk vissza a gyerekkorunkra nosztalgiával. Mondjuk, hogy akkor minden jobb volt, mindennek megvót az értéke, a szépsége. Bár nagyon szegények vótunk, de vót időnk egymásra. Az emberek, rokonok összejártak, kártyáztak, disznótoroztak, szomszédoltak. Aztán a hatvanas években tévét nézni jártunk a rokonokhoz, akiknek vót tévéje. Aztán minél több mindenünk lett, annál jobban elmaradtak a közös találkozások, beszélgetések. Mindenki futott, szaladt dolgát intézni. Pedig már gáz- és villanytűzhelyen főzünk, automata mosógéppel mosunk, mosogatógéppel mossuk el a szennyes tányérok, edényeket. Már a szórakozást a saját tévé, videó, rádió, lemezjátszó, magnó jelentette. Manapság pedig itt a világháló. Gyerekkoromban szegények vótunk. De vajon tényleg ez vót-e a szegénység?

Hivatkozás

Lengyel, Gabriella. 2012. Tiszavasvári cigány népessége In Kemény István, Janky Béla & Lengyel Gabriella (szerk.), *A magyarországi cigányság 1971–2003*, 157–179. Budapest: Gondolat/MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet.